

Regeringen
(U2014/6376/UH)

Yttrande: Statens dimensionering av lärarutbildningen – utbildas rätt antal lärare? (RIR 2014:18)

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) har uppmanats att yttra sig över den rubricerade rapporten, dess beskrivning, analys och rekommendationer till regeringen och till lärosätena. UKÄ delar Riksrevisionens (RIR) oro när det gäller möjligheterna att förse skolans alla stadier från förskolan till gymnasieskolan, både i de kommunala och de fristående skolorna med behöriga lärare för alla åldersgrupper och i alla ämnen. Inte minst därför ifrågasätter UKÄ de utgångspunkter och den analys som görs i rapporten och som resulterar i ett antal rekommendationer till regeringen och lärosätena.

I yttrandet väljer UKÄ att dels lämna några generella synpunkter och därefter synpunkter på några av de rekommendationer till regeringen där UKÄ:s sakkunskap i sig kan vara av särskild relevans.

Generella synpunkter

Några utgångspunkter för RIR:s granskning:

- ”Staten har genom regleringen av lärarutbildningen tagit på sig ett ansvar att tillhandahålla rätt antal lärare med rätt kompetens.”
- ”Det är viktigt att systemet för dimensionering av lärarutbildningen fungerar effektivt det vill säga att lärosätena varken utbildar för många eller för få lärare inom olika utbildningsinriktningar.”
- ”Bristen riskerar att förvärras av studenternas låga intresse för att studera ämnen och inriktningar inom lärarutbildningen där behoven på arbetsmarknaden är stora.”

UKÄ anser att det krävs en mycket djupare analys av hur dimensioneringsfrågorna bör hanteras. Dessutom föreligger utmaningar vad beträffar utgångspunkten att kunna åstadkomma en perfekt matchning mellan efterfrågan och behov av alla lärarkompetenser med hänsyn tagen till dagens behov på arbetsmarknaden, inte minst av behovet om fem år eller på ännu längre sikt. När det gäller ansvarsfrågan är det dessutom viktigt att beakta att en stor del av ansvaret för och genomförandet av viktiga delar av lärarutbildningen (den verksamhetsförlagda utbildningen) ligger på kommunerna.

Det största problemet, sedan flera år, är att alltför få vill utbilda sig lärare och att alltför många som påbörjar lärarutbildning inte fullföljer sina studier. Det är dessutom

alltför många av de som fullföljer studierna som inte börjar arbeta inom skolväsendet eller lämnar yrket efter några år. Det senast nämnda aktualiserar frågan om hur behöriga lärare som lämnat läraryrket kan motiveras att återvända.

När det gäller studenternas låga intresse att studera vissa ämnen eller inriktningar, delar UKÄ inte Riksrevisionens bedömning att både lärosätena och regeringen i stor utsträckning har kunskap om tillgång och efterfrågan på lärare (s.88).

I den allmänna debatten förefaller bristen på lärare vara störst inom matematik, teknik, biologi, kemi och fysik. Skolverkets ”Redovisning av uppdrag om hur stor andel av undervisningen som bedrivs av behöriga lärare” (2014) tyder på att bristen på lärare på gymnasiet är störst inom svenska som andraspråk, filosofi, naturkunskap och spanska. Störst andel behöriga lärare finns enligt samma källa i kemi, fysik, biologi och tyska. Huvudmännen i många kommuner anser det inte vara svårt att rekrytera behöriga lärare i matematik och naturvetenskapliga ämnen. Samtidigt identifieras av UKÄ och andra aktörer som Skolverket, SKL och lärarnas fackliga organisationer även andra bristämnen, till exempel hemkunskap, slöjd, estetiska ämnen, specialidrott och hemspråk. Det senare är i synnerhet besvärande när det gäller de nationella minoritetsspråken.

UKÄ avstår från att kommentera de rekommendationerna som RIR lämnar till lärosätena.

Synpunkter på vissa rekommendationer till regeringen med utgångspunkt i UKÄ:s sakkunskap

- ”Justera resurstilldelningssystemet så att det inom lärarutbildningen blir möjligt att stärka lärosätenas förutsättningar att ge utbildningar inom bristämnen även om studentantalet är liten.

Sedan det nuvarande resurstilldelningssystemet infördes 1993 har inte några grundläggande förändringar skett av systemet. Vissa riktade så kallade kvalitetsförstärkningar har genomförts framförallt av de lägsta ersättningsbeloppen och särskilda ersättningsbelopp har införts för verksamhetsförlagd utbildning inom lärar- och förskolläraryrket. Därutöver infördes den så kallade kvalitetspengen i samband med utvärderingar genomförda under 2011-2014. Under 2008 till 2013 fick forskning och forskarutbildning rejäla tillskott och ökade från 53 till 57 procent av lärosätenas totala intäkter, medan anslagen till utbildning har legat kvar på ungefär samma nivå. För att utveckla och förbättra utbildningarna på grund- och avancerad nivå så att hög kvalitet upprätthålls förespråkar därför UKÄ en total översyn av det nuvarande systemet, snarare än att lappa och laga en del i sänder såsom föreslås av rekommendationen ovan. En sådan översyn där man ser till helheten i ett längre perspektiv skulle också komma lärarutbildningarna till gagn.

- ”Utreda om examenstillståndsprovning bör innefatta även dimensioneringsaspekten.”

Som påpekas ovan råder det olika uppfattningar om vad som är bristämnen idag och vad som kan bli bristämnen eller vilka problem som kan uppstå på grund av för få utexaminerade från olika examensnivåer eller inriktningar. UKÄ:s statistik över antalet behöriga förstahandssökande, antagna, nybörjare och examinerade från lärarutbildningarna ger inga säkra indikationer om tillgång på olika kategorier av lärare och ämneskompetenser, varken på kort eller på lång sikt. Alla utexaminerade påbörjar inte en lärarkarriär och/eller lämnar yrket efter några år.

Sammanställningarna kan däremot ge en bild av utveckling mot tydliga brist- eller överskottssituationer. Det skall dock tilläggas att det är en nationell bild som inte kartlägger de regionala behov som lärarutbildningarna primärt brukar tillgodose. De tar inte heller hänsyn till konjunkturförändringar. Arbetsförmedlingens analyser är inte uppdelade på ämnen utan grupper av ämnen, till exempel yrkesämnen, allmänna ämnen, språk etc., vilket gör dessa mindre användbara som underlag för dimensionering.

RIR, regeringen och UKÄ har ett gemensamt intresse av att flera söker sig till lärarutbildningar som håller en hög kvalitet. Det är just förutsättningar att erbjuda utbildning med hög kvalitet som är vägledande vid prövningar för examenstillstånd. Antalet ansökningar om tillstånd för lärarexamina eller för nya ämnen inom ämneslärarexamen har minskat drastisk efter 2011. Det är därför direkt olämpligt att utgå från behov på arbetsmarknaden som det idag inte finns en heltäckande och entydig bild av. Effekten av RIR:s förslag skulle alltså också bli liten på grund av de få ansökningar det kan bli fråga om. Revisionens avsikt kan inte heller vara att UKÄ de facto skulle kunna uppmanas av regeringen att sänka kvalitetskraven vid prövningar av vissa utbildningar eller att neka tillstånd för utbildningar som har goda förutsättningar att bedrivas med hög kvalitet men som tillhör områden/ämnen inom vilka det finns tillräcklig tillgång på lärare vid ansökningstillfället.

UKÄ anser att en framkomligare väg är att universitet och högskolor utvecklar sitt arbete med såväl dimensioneringsfrågorna som strukturerna för att underlätta för studenter att välja och att fullfölja en lärarutbildning. UKÄ har för närvarande i uppdrag att utreda hur lärosätena arbetar med dimensioneringen av utbildningarna. Denna utredning kan ligga till grund för en fortsatt diskussion om dessa frågor.

Beslut i ärendet har tagits av universitetskanslern Harriet Wallberg efter föredragning av utredaren Jana Hejzlar. I ärendets beredning har även utredare Fredrik Svensson och Robert Östberg samt verksjuristen Ann-Kristin Vesterlund.

Harriet Wallberg

Jana Hejzlar